

області поступово знижувалась кількість населення, але частка його підвищувалась внаслідок менших темпів падіння чисельності міського, ніж сільського населення. Тільки за підсумками 2004 та 2005 років в області знову намітилась тенденція до зростання чисельності міського населення (табл. 3-4).

Таблиця 4
Механічний приріст (скорочення) населення
Івано-Франківської області

Роки	2002 р.	2003 р.	2004 р.	2005 р.
Все населення	-3979	-4487	-3039	-3820
Міські	-618	-519	162	649
Сільська	-230	-831	-1329	-1498

Основними формами сільського розселення в Івано-Франківщині, як і в Україні в цілому є сільські поселення, до яких відносяться *села, хутори та присілки*. Основний «малюнок» сільських поселень сформувався на теренах області ще у XIV-XV століттях. У середині XV ст. у межах сучасної Івано-Франківщини нараховувалось близько 250 сіл. Поширеною в області формою розселення впродовж XVII-XX ст. були хутори, а в горах присілки. Вони виникали внаслідок сільськогосподарського освоєння лісостепових просторів та заліснених долин річок у горах, поступово розростаючись у села. Після Другої світової війни хутірську систему в області, як й у державі в цілому, почали знищувати. Сучасна мережа сільських поселень в області складається із різних за людністю та функціями населених пунктів. Серед них 56% мають менше 1000, а 12% – менше 200 мешканців. Найбільше малих сіл у Рогатинському районі. Однак, якщо середня

людність сільського населеного пункту в Україні становить 560 осіб, то в Івано-Франківській області – понад 1000 осіб (одна з найбільших серед областей держави).

Кількість сільського населення в області продовжує невпинно зменшуватись, передусім через складну демографічну ситуацією, яка спричинена зміщенням вікової структури населення у сторону старших вікових груп.

За даними 2005 року чисельність жителів у селах скорочувалась майже у 1,5 рази швидше, ніж у містах.

IV. Висновки. Отже зараз на формування системи розселення області впливає як природний так і механічний приріст населення. Саме від'ємне сальдо міграцій спричинилося до того, що чисельність населення в Івано-Франківській області в цілому почала скорочуватися ще з 1996 року, коли існувало ще незначне розширене відтворення населення. Поступово співвідношення між роллю сальдо міграцій і природного приросту у зміні чисельності жителів міських і сільських поселень Івано-Франківської області почало змінюватися. Так за підсумками 2005 року частка сальдо міграцій у зростанні чисельності міських жителів склала 81,0%, а у скороченні сільських жителів 27,8%.

In the article are considered new of the tendencies in change of a population, his natural and migration a gain within the limits of the Ivano-Frankovsk area, which were showed last decade, difference of these processes in different administrative units, types of the occupied items, which is in turn designated on transformation of system of moving.

Драгунова Т.А.

КОНЦЕПЦІЯ МІГРАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ: СТРАТЕГІЧНІ ЗАСАДИ І ШЛЯХИ ПОБУДОВИ

Розглядаються тенденції формування міграційних потоків населення України за період незалежності, фактори формування і види міграційної політики держави, пропонуються і обґрунтовуються основні принципи засади розробки міграційної політики держа-

ви щодо міграційного обміну населення на всіх рівнях.

Ключові слова: міграційна політика, фактори міграційної політики, продуктивна міграційна політика.

I. Вступ. Вплив міграції на суспільний розвиток держави, на природне відтворення населення, його освітній, професійно-кваліфікаційний рівень, конфесійний, національний склад важко переоцінити: дія міграційного процесу може бути продуктивною і деструктивною, міграція може виступати засобом асиміляції та інструментом консолідації і розвитку нації. В усіх випадках вона виступає об'єктом регулювання та складовою державної політики.

II. Постановка завдання. Українські вчені запропонували ряд підходів щодо визначення змісту поняття міграційна політика. Відомі праці у цій сфері А.Ф. Загробської, Е.М.Лібанової, О.О.Малиновської, С.І.Пирожкова, В.А.Поповкіна, О.В.Позняка, М.Д. Романюка, О.У.Хомри. Однак міграція є багатоаспектним явищем і кожний із дослідників зосереджувався на тих сторонах міграції, які найбільше цікавлять ту галузь науки, яку вони представляють.

В працях з теорії міграції Хомра О.У. зазначає, що міграційна політика - це комплекс розробок і заходів, спрямованих на формування необхідних потоків і необхідної інтенсивності міграції населення: у зміст міграційної політики включаються такі її риси як формування міграційних потоків і мобільності населення, міграційна політика розглядається як система заходів і розробок програм [1]. В інших працях вчених в основу міграційної політики береться світовий досвід: можливість отримання користі з еміграційних процесів та окреслюється комплекс заходів підтримання і захисту вітчизняних трудових мігрантів за кордоном тощо, розробляють комплекс регулюючих заходів міграційного обміну [2, 116-123].

III. Результати. У пропонованому дослідженні міграційна політика трактується на перетині міграціознавства і науки про управління. Державна міграційна політика розглядається як сукупність або система ідей і об'єднаних засобів їх реалізації з метою досягнення певних результатів. Саме цим вона відрізняється від просто регулюючої діяльності. За рівнем ефективності можна виділити такі види міграційної політики: продуктивний, еквівалентний, непродуктивний. Для продуктивної міграційної політики характерне підвищення якості людських ресурсів за рахунок додатного сальдо міграції, екві-

валентного міграційного обміну, що дозволяє зберігати якісний рівень людських ресурсів; непродуктивній міграційній політиці властиве поступове, а іноді навіть обвальне падіння якості людських ресурсів в результаті обміну мігрантами.

Із здобуттям незалежності України розпочався новий етап міграційних процесів. З одного боку, він був обумовлений відкритістю кордонів, з іншого – внутрішніми суперечностями розвитку суспільства, а саме: наслідками екологічної катастрофи на Чорнобильській АЕС, а з часом і економічною кризою в державі. Все це стало поштовхом зростання міграційних потоків українців і нагальною необхідністю розробки важелів управління міграцією населення.

В Україні міграційна політика формувалась, виходячи з вимог міжнародних інституцій і необхідності розв'язання конкретних завдань з недостатнім врахуванням національних інтересів. Її реалізація в країні в цілому виявилась непродуктивною.

Постає питання, якою бути міграційній політиці, яку концепцію покласти в основу, на яких засадах і яким чином її сформувати.

В основу міграційної політики країни мають закладатися принципи демократизму, вільного вибору країни або регіону проживання, національного відродження, захисту етнокультурних інтересів народу, оптимізація розселення, регульованої міграційної мобільності, доцільного пропорційного формування населення, сприяння підтримки рівня природного відтворення населення тощо.

На формування міграційної політики впливають різні фактори, що виступають як важелі регулювання прибуття і вибуття населення, які доцільно об'єднати у такі основні групи: фактори політичної системи, етнокультурні, демографічні, соціальні, економічні, екологічні. Механізм дії факторів за своєю природою системний, однак для кожної країни існує властиве лише їй поєднання факторів.

Комплекс факторів *політичної* системи за твердженнями іноземних дослідників визначають суть міграційної політики. Україна знаходиться на стадії переходу від централізованої до ринкової системи. Колишня міграційна політика ігнорувала економічні, етнокультурні, екологічні інтереси тощо,

через що мільйони українців виявилися за межами етнічної території, між представниками інших етносів, що поселялись в Україні. Результати такої політики до сьогодні проявляються в Південній та Східній Україні.

Політична система України перехідного періоду поступово реформується, здійснюється демократизація суспільства, утверджується свобода громадян, однак чинна міграційна політика не має чітко визначених координат, не містить у собі мету і задач, які б відповідали інтересам громадян.

Економічні фактори суттєво впливають на формування міграційної політики. Для механізму дій колишньої економічної системи був характерним високий рівень політизованості у формуванні господарських комплексів, що визначали обсяги і напрямки міграційних потоків. Старі економічні відносини не були замінені новими, ринковими, що зумовило падіння рівня життя населення і негативно вплинуло на формування міграційного процесу, що проявилось у відтоку висококваліфікованих спеціалістів на Захід, а приплив мігрантів із Сходу, адже були зняті обмеження на еміграцію і імміграцію населення. Реформування економічних відносин на селі стримує відтік населення, однак переміщення фінансового капіталу у великі міста загрожує напливом дешевої робочої сили.

Правові фактори є ефективними важелями впливу на міграційні процеси. Протягом 90-х років минулого століття було прийнято ряд законодавчих актів, зокрема, Закон України «Про громадянство України», «Про національні меншини в Україні», «Про біженців», «Про імміграцію», «Про правовий статус іноземців», «Про порядок виїзду з України і в'їзду в Україну громадянам України» та інші. Вони поклали початок формування законодавчої бази для мігрантів, закріпили їх права, однак серед цих законодавчих актів відсутні ті, які б стимулювали репатріацію українців із Східної і Західної діаспори, гарантували соціальний і національний захист українців в Україні.

Національно-культурні фактори протягом віків формували спільності людей, що характеризувалися специфічною ментальністю, високим рівнем самосвідомості, певними виробничими навичками, історичною пам'яттю, яка проявлялась у традиціях, куль-

турі тощо. Кожна з концепцій інтеграції народів – расизм, комунізм, громадянське суспільство, наклала свій відбиток на міграційні процеси, мета деяких з них була одна – розчинити довірливі, слабкі етноси. Наслідки міграційних політик цих часів певною мірою накладають відбитки на сучасну міграцію населення України.

Отже, концептуальні засади міграційної політики держави мають ґрунтуватися на стратегії розвитку людського потенціалу країни, а значить виходити із необхідності формування таких міграційних потоків, які сприятимуть позитивним змінам у складі населення при дотриманні всіх законодавчих та правових норм суспільства. Які зміни мають на увазі? По-перше, з метою призупинення і подолання з часом демографічної кризи слід покращати статеву-вікову структуру населення через зменшення в міграційних потоках вибуття за межі країни молоді, зокрема чоловіків. По-друге, для збереження і розвитку освітнього потенціалу запобігати від'їзду осіб з високим рівнем освіти за межі держави і залучати прибуття кваліфікованих фахівців. По-третє, для збереження національного та культурного середовища країни сприяти поверненню українців діаспори тощо.

Окремо слід зупинитися на стратегії трудової міграції населення, яка (трудова міграція) на сьогодні займає переважну частку у міграційних переміщеннях. Концепція трудової міграції України має витікати з потенціалу її географічного розташування і природних ресурсів, який є потужним і зисковим. Тому, природно, що країна, яка володіє таким потенціалом, має створювати місця прикладання праці і надавати роботу як своєму населенню, так і іммігрантам, які цього бажають. Для держави це має стати принциповим стратегічним напрямом розвитку. В результаті чого питання зовнішньої трудової міграції, яка останнім часом розглядається тільки в контексті вибуття або нелегальної тимчасової трудової міграції з України, що зрозуміло обумовлено проблемами часу, будуть розглядатися разом з питаннями прибуття населення (не тільки з країн Третього світу), зокрема робочої сили при умові розвитку економічних процесів, що дасть можливість створити такі робочі місця. Тоді трудова міграція і, зокрема міжнарод-

на, набуде природної форми існування, об'єднуючи два повноцінних процеси – прибуття і вибуття населення. Основними засадами формування трудових потоків вибуття будуть глобалізовані тенденції міграції висококваліфікованих кадрів, зокрема у сфері інформаційних технологій тощо і бажано зворотні, а при формуванні потоків прибуття слід надавати першочергове значення поверненню представників українства на батьківщину, а також молоді.

Проте в міграційному процесі поєднані дві сторони – прибуття і вибуття, еміграція і імміграція. На сьогодні багато уваги приділяється зовнішній міграції, яка набрала великих обсягів наприкінці минулого століття. Суть концепції міграційної політики держави не має обмежуватися питаннями лише зовнішніх потоків міграції. Важливим принципом побудови її має стати системність, що передбачає розробку засад не тільки зовнішньої, а і внутрішньої міграції населення, зокрема міжрегіональних і внутрірегіональних переміщень, а в питаннях зовнішньої міграції – проблемі імміграції. На підставі цього в концепції міграційної політики країни мають бути окреслені стратегічні завдання: на рівні міжнародної трудової міграції - зменшення обсягів вибуття і сприяння поверненню українських заробітчан (передумовою цього, безперечно, є підвищення заробітної плати і рівня життя, сприяння створення робочих місць за рахунок малого та середнього бізнесу, соціальної захищеності); на рівні внутрішньої міграції (нагадаємо, що міграція як процес переміщення населення із зміною місць проживання відбувається на кількох рівнях, а саме внутрірегіональному, міжрегіональному і міждержавному, включаючи переміщення між сільськими і міськими поселеннями) – це певна деконцентрація *міжрегіональних* потоків на Київському напрямку, який перетворився на майже єдиний позитивний за значенням сальдо потік прибуття в Україні, за рахунок створення робочих місць, позитивних зрушень у регіональних ринках праці, місцевого самоуправління як запоруки розвитку великих (крім м. Києва), середніх і малих міст країни. На *внутрірегіональному* рівні завдання полягає в тому, щоб відтік сільської молоді на навчання в міста не був абсолютно незворотнім. Вирішення цієї проблеми

обумовлює заходи щодо заохочення молоді на селі, для чого необхідним є підвищення заробітної плати, покращання соціальної та транспортної інфраструктури, розвитку не-сільськогосподарської зайнятості, надання кредитів на будівництво власного житла тощо.

Важливою проблемою формування міграційної політики має стати окреслення регіонів, які мають особливості у розвитку міграційних потоків через специфіку розташування, природних ресурсів тощо. Наприклад, першочергових заходів потребує західний регіон України, де протягом останніх років склалася руйнівна тенденція щодо складу людського потенціалу регіону як в демографічному, так і економічному вимірі. Проблема поглиблюється тим, що при можливому вступі України до Європейського Союзу вони будуть першими, що не готові до цього процесу, бо прозорість кордонів сприятиме подальшому „вимиванню” населення зі своїх земель в пошуках кращих заробітків. Тому місцевій владі слід розробити стимулюючу політику зайнятості регіону з метою збільшення рівня доходів населення областей Західної України, можливо за рахунок більшої самостійності в самоврядуванні, підняття заробітків вище середнього по країні, що зможе привабити населення з інших регіонів для покращання демографічної ситуації, а також стане позитивним поштовхом, стимулом розвитку решти областей країни.

З іншого боку, проблема актуальна і для східних регіонів країни, що межують з Росією. Після 2005 р. згідно з прогнозами російських вчених в ній почнеться різке скорочення трудових ресурсів, що обумовить необхідність максимального заохочення робочої сили ззовні і в першу чергу з сусідніх країн, зокрема України [4].

IV. Висновки. На підставі визначених засад одним із шляхів побудови концепції ефективної міграційної політики може бути створення загальної моделі міграційних процесів України. Вона має включати основні принципи формування потоків прибуття і вибуття населення, зокрема визначення місця трудових потоків, їх оптимальної частки, бажане співвідношення кількісних і якісних характеристик мігрантів, можливий просторовий розподіл міграційних зв'язків на всіх рівнях, а також основних напрямків з врахуванням

закономірностей міграційних процесів. Формування такої моделі стало б основою відслідковування змін в міграційних процесах країни, їх позитивних і негативних тенденцій, регулювання і прогнозування міграції населення як країни в цілому, так і окремих її регіонів та поселень. Ці заходи дадуть відповідь на питання щодо потенціалу „заміщення” зовнішньої трудової міграції внутрішньою трудовою міграцією в Україні і полягають у вирішенні проблем:

- підвищення рівня заробітної плати;
- розвитку внутрішнього ринку праці,
- активізації регіональних ринків праці.

Основні положення міграційної політики можна сформулювати так:

– сприяти репатріації українців із Західної і Східної діаспори шляхом забезпечення роботою, житлом, умовами для культурної реабілітації;

– використовувати ринкові важелі, регулювати вплив українців, зокрема висококваліфікованих спеціалістів за межі країни,

– забезпечити розселення мігрантів всередині країни згідно з вимогами об'єктивних законів міграції: розвивати підготовку спеціалістів і молодших спеціалістів у ряді великих міст з тим, щоб зменшити навантаження на вищі навчальні заклади 1-4 рівнів акредитації столиці,

– використовувати міграцію як засіб культурного відродження Південних і Східних регіонів,

– повніше використовувати соціальні і економічні важелі, зокрема економічну, соціальну і духовну активізацію сіл, малих і середніх міст як засіб протидії поляризації розселення і оптимізації міграційних процесів між поселеннями,

– забезпечувати доцільну мобільність населення,

– обмежувати зростання великих міст, зокрема столиці, використовуючи доступні у ринкових умовах важелі,

– удосконалювати систему органів управління міграційними процесами на усіх рівнях.

1. Хомра А.У. Міграція населення: вопросы теории, методики изучения. – К.: Наукова думка, 1979. – 146 с.

2. Зовнішні трудові міграції населення України / За ред. Е.М.Лібанової, О.В.Позняка. – К.: РВПС України НАН України, 2002.-206 с.

3. Малиновська О.А. Мігранти, міграція та Українська держава: аналіз управління зовнішніми міграціями: монографія.-К.: Вид-во НАДУ, 2004. – 236 с.

4. Каламанов В.А., Моисеенко В.М. и др. Управление миграционными процессами: Учебное пособие / ГУУ – М., 2003. – С.72.

5. Чехович С.Б. Юридичні аспекти міграційних процесів в Україні. – К., 2001.

In the article tendencies of formation of migratory streams of the population of Ukraine for the period of independence, factors of formation and kinds of migratory policy of the state are considered. Also proved principles of development of state migratory policy in the field of a migratory exchange of the population at all levels are offered.

Зелінська Г.О.

ОЦІНКА СОЦІАЛЬНО-ДЕМОГРАФІЧНОЇ СИТУАЦІЇ ЯК ОДИН ІЗ ЧИННИКІВ ФОРМУВАННЯ ЛЮДСЬКОГО КАПІТАЛУ В РЕГІОНІ (НА ПРИКЛАДІ БОГОРОДЧАНСЬКОГО РАЙОНУ ІВАНО-ФРАНКІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ)

В статті проведено аналіз особливостей стану демографічної ситуації в Богородчанському районі Івано-Франківської області. Матеріали статті побудовані на фактичній статистичній інформації, наданій обласним управлінням статистики впродовж 1995-2005 років.

Ключові слова: людський капітал, регіон, економічно активне населення, демоситуація.

I. Вступ. Оскільки населення є джерелом ресурсів для праці, природною основою людського капіталу, носієм певних економічних відносин і, що не менш важливо, споживачем, що формує попит на товари і послуги, аналіз демографічного стану окремого району області має вагоме значення для комплексного дослідження проблеми безробіття в ньому та пошуку шляхів підвищення рівня зайнятості.